

Types of the Students' Attitude to Self-Educational Activity

Типи ставлення студентської молоді до самоосвітньої діяльності

Iryna Martyniuk

Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Department of Psychology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1644-5381>

E-mail: martirene@ukr.net

Ірина Мартинюк

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ (Україна)

ABSTRACT

The article presents the main results of the research of types of university students' attitude towards self-educational activities. The following types of students' attitudes toward self-educational activity are singled out. Harmonious type means that students are engaged in self-educational activities (related to the future profession that is got at the university, or unconnected directly with it), they are motivated to self-educational activities, realize it by own initiative, and realize its personal significance. Insufficiently conscious attitude means that students are not clearly aware of their personal significance doing self-education on their own initiative. Non-initiative attitude means that realizing the personal importance of self-educational activity, students require an external incentive

Address for correspondence, e-mail: kpnu_lab_ps@ukr.net

Copyright: © Martyniuk Iryna

The article is licensed under **CC BY-NC 4.0 International** (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

© Martyniuk Iryna

DOI (article): <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2019-46.240-264>

for its implementation. Immature attitude – students are engaged in self-educational activity under the influence of external additional stimuli and at the same time do not fully understand its personal significance. Avoidable attitude – students for certain reasons are not engaged in self-educational activities, confining themselves to educational activities of a reproductive nature.

The author believes that the educational process in the university should contribute to the development of student readiness for self-educational activity. For this purpose it is important to formulate the tasks for studying the academic disciplines, prepare for passing tests and examinations in such a way that they «push» students to self-educational activities (to motivate to learn new skills and motivate to learn new experiences regularly and find the best ways to implement it, stimulate the initiative in cognition of the new events, independence in overcoming difficulties, stability of cognitive interests) and help to realize the personal importance of the self-educational activity on the whole.

Key words: *self-educational activities, students, attitude to self-education, types of attitudes to self-educational activities, readiness to self-educational activities.*

Вступ

Вагомого значення у сучасній системі освіти набуває організація самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця і сприяння розвитку готовності до її здійснення упродовж життя.

Детальний аналіз наукових праць із проблем самоосвітньої особистості О. Абакумової (Абакумова, 2012), В. Агеєва (Агеєв, 2008), А. Айзенберга (Айзенберг, 2008), М. Балакаєвої (Баликаєва, 2008), В. Буряк (Буряк, 2002), І. Дерези (Дереза, 2010), М. Іванової (Иванова, 2010), Ю. Калугіна (Калугин, 2003, 2013), М. Кузьміної (Кузьмина, 1976), С. Мішина (Мішин, 2012), П. Суханова (Суханов, 2013), Л. Шапошнікової (Шапошнікова, 2007), Т. Яковець (Яковец, 2003) та ін. дав змогу виокремити сутнісні характеристики самоосвітньої діяльності особистості. Зокрема, можемо констатувати, що самоосвітня діяльність – це діяльність, що спонукається внутрішніми мотивами самовдосконалення та передбачає застосування спеціальних засобів пошуку і засвоєння соціального досвіду. Самоосвітня діяльність може здійснюватись як

© Martyniuk Iryna

у межах навчального закладу (і бути зумовленою самостійною навчальною роботою), так і поза ним (людина набуває нового соціального досвіду в сферах, прямо не пов'язаних із навчальним планом чи навчальними програмами; або у період по закінченню навчального закладу). Результатом самоосвітньої діяльності стає новий соціальний досвід (нові знання, уміння, навички) та саморозвиток особистості загалом (нові особистісні якості, нові погляди, переконання). Процес самоосвітньої діяльності має цілеспрямований і творчий характер, несе на собі відбиток особистості. Критеріями самоосвітньої діяльності є: самостійність та ініціативність щодо пошуку й опанування соціального досвіду; стійкий пізнавальний інтерес, що підтримується метою; наявна особистісна значущість, часто пов'язана з практичною діяльністю людини. Стимулювати розвиток самоосвітньої діяльності можуть: а) якась інформація чи діяльність, що провокують виникнення стійкого інтересу до опанування знань та умінь; б) поява нових знань та умінь у ході виконання певної цілеспрямованої діяльності; в) постановка людиною перед собою мети у певній сфері, яка надалі визначатиме самостійність у пошуку задач і шляхів їх розв'язання (Мартинюк, 2015).

І. Медведєв, виводячи концепцію самоосвіти, розглядає останню як умову навчання, як паралельний до освіти процес, як шлях її продовження. Перехід до професійної самоосвіти, за словами автора, є логічним продовженням процесу навчання. Їй передують супутня (спирається на навчальний процес у ЗВО) й автономна самоосвіта (не пов'язана з навчальним процесом у ЗВО і не залежить від нього). Самоосвіта є глибоко особистісним процесом, умовами якого є самоосвітні компетентності, що передбачають: виявлення смислу самоосвітньої діяльності для особистісного та професійного зростання, адекватну оцінку своїх досягнень у постановці задач, самостійність, наявність вольових якостей, уміння відновлювати свої сили, відкривати нові можливості та ресурси, досвід вирішення практичних задач, орієнтування у полі

своїх життєвих і професійних проблем, які можна вирішити за допомогою самоосвіти (Медведев, 2015).

За І. Медведевим, мотивом самоосвіти є професійне самовизначення. Її внутрішньою умовою є самоосвітня компетентність: самодіяльність (самостійність у діяльності, зокрема самопідготовка), самосвідомість (самостійність у мисленні), самоактуалізація (розвивальна спрямованість самоосвітньої діяльності). Механізмом самоосвіти, за словами автора, є самоуправління, що реалізується у такі етапи: орієнтування (самоспостереження, рефлексія), планування (самоорганізація, самопізнання), здійснення (самонавчання, самовдосконалення), контроль (самоконтроль), оцінка (самооцінка) (Медведев, 2015).

А. Солодов акцентує увагу на впливі випадкових чинників на процес самоосвіти особистості (Солодов, 2016).

А. Dobrijevic і Р. Krstic обґрунтовують, що університет і самоосвіта розвивались паралельно, їх об'єднує ідея освіти, спільна їх мета – освічена людина. Важливе питання, на думку дослідників, – чи може університет існувати як спадкоємець ідеалів самоосвіти і чи може він терпіти чи навіть захочувати непокірних «автодидактів» у своєму середовищі (Dobrijevic & Krstic, 2014).

В. Казаренков і Т. Казаренкова зауважують, що практика самоосвіти студентів нерідко засвідчує як позитивні, так і негативні сторони здійснення цього процесу майбутніми фахівцями. Нерідко самостійна діяльність студентів розглядається педагогами не як компонент системи підготовки спеціаліста, а як одна з форм навчання студентів, орієнтована не на розвиток у студентів інтересу до самоосвіти, потреби в самоосвіті, а на виконання студентами лише окремих самостійних завдань. Однак самостійна робота є лише частиною самоосвіти. Найчастіше самоосвіта розглядається викладачами лише як робота інтелектуальної сфери. Але вона має значний потенціал для розвитку також і вольової, емоційної та мотиваційної сфер особистості, моральних якостей людини. Самоосвіта володіє великим ресурсом для удосконалення

професійної підготовки спеціаліста та розвитку його особистості. Серед причин, що знижують рівень самоосвіти у студентів, автори виокремлюють: соціальні (велика зайнятість викладачів, у тому числі робота за сумісництвом; переважання студентів роботою, що забезпечує мінімальний чи нормальний прожитковий мінімум); педагогічні (відсутність науково обґрунтованих концепцій і технологій реалізації та розвитку самоосвітньої діяльності майбутніх спеціалістів у ЗВО; недостатній взаємозв'язок освіти і самоосвіти, аудиторної та позааудиторної діяльності студентів); психологічні (слабкий розвиток у студентів інтересу до самоосвіти, потреби в самоосвіті, недостатня мотивація у педагогів до здійснення цілеспрямованої підготовки студентів до самоосвіти); управлінські (відсутність якісних стратегій управління самоосвітньою діяльністю на усіх рівнях управління у ЗВО) (Казаренков & Казаренкова, 2012).

Попри доступність Інтернет-мережі (яка відкриває величезні можливості для будь-якого користувача і задовольняє більшість інформаційних запитів сучасних людей), мотиви і цілі студентської молоді у роботі з інтернет-ресурсами далеко не завжди пов'язані із самоосвітою. Н. Н. Тан зауважує, що для цього студенти повинні володіти системою умінь і навичок навчальної праці (Тан, 2012). N. Selwyn, S. Gorard і J. Furlong, досліджуючи питання доцільності використання дорослими інформаційних комунікативних технологій (ІКТ) для навчання упродовж життя, з'ясували, що ІКТ підвищують освітню активність серед тих, хто вже навчався, а не розширюють участь тих, хто не брав участі у формальному навчанні чи неформальному навчанні. Крім того, автори роблять висновок, що значна частина дорослого населення не займається самонавчанням після обов'язкової освіти не стільки через фізичні бар'єри (часу, місця), скільки через недостатню зацікавленість (Selwyn, Gorard & Furlong, 2004).

Готовність студентів до самоосвітньої діяльності пов'язана із суб'єктною позицією у навчанні, яка, за Н. Розіною, не до-

сягає під час навчання у ЗВО вікового еталону і формується далеко не в усіх (Розина, 2015).

І. Лобач і Д. Лобач акцентують увагу на значенні зовнішніх і внутрішніх умов самоосвіти. Під зовнішніми умовами автори розуміють реальне оточення особистості та наявність або відсутність ефективних засобів самоосвіти. Під внутрішніми – ставлення студента до самостійної роботи та самоосвіти, мотиви, індивідуальні особливості, запас знань, умінь і навичок (Лобач & Лобач, 2003).

О. Shabalina, V. Svetlova, S. Lavrentiev і D. Krylov обґрунтовують, що формування готовності майбутніх педагогів до самоосвіти відбувається ефективніше, якщо у навчальний процес упроваджуються інтерактивні технології. При цьому дослідники звертають увагу на розвиток мотивів самоосвіти, навичок планування й організації самоосвітньої діяльності, знань про форми і методи самоосвіти (Shabalina, Svetlova, Lavrentiev & Krylov, 2015).

Для ефективного розвитку готовності студентської молоді до самоосвітньої діяльності важливо орієнтуватися в уже наявному ставленні студентів до такої діяльності, вчасно виявляти викривлені уявлення чи прогалини у розумінні її сутності.

Мета статті – представити результати емпіричного дослідження ставлення студентів до самоосвітньої діяльності.

Завдання статті

1. Обґрунтувати особливості самоосвітньої діяльності студентської молоді.
2. Виокремити типи ставлення студентів до самоосвітньої діяльності.

Методи та методики дослідження

Із метою вивчення ставлення студентів до самоосвітньої діяльності застосовувалась авторська анкета «Моя самоосвітня діяльність», запитання якої спрямовані на:

а) перевірку наявності мотивів самовдосконалення (та їхню сутність);

б) з'ясування того, чи здійснюється пошук та опанування нового соціального досвіду (і з допомогою яких способів);

в) перевірку самостійності й ініціативності у пошуку нової інформації та міри їх прояву;

г) з'ясування стійкості інтересу до певного досвіду та міри його вираження, наявності мети самоосвітньої діяльності;

д) виявлення особистісної значущості самоосвітньої діяльності для людини;

е) перевірку результативності самоосвітньої діяльності.

Позаяк результатами самоосвітньої діяльності особистості можуть бути нові знання, уміння, навички, особистісні якості, нові погляди, переконання, то продуктами діяльності, що підлягали вивченню у нашому дослідженні, виступали: бали з навчальних дисциплін, здобуті нагороди на конкурсах / олімпіадах / змаганнях, отримані сертифікати / посвідчення про проходження певних семінарів, майстер-класів, творчі роботи студентів.

Відповіді досліджуваних на напіввідкриті запитання анкети аналізувалися з допомогою контент-аналізу. Для виявлення співвідношення у свідомості студентів позитивного та негативного ставлення до самоосвітньої діяльності (за параметрами мотивованості до самоосвіти, регулярності її здійснення, ініціативності та самостійності у її організації, стійкості інтересів, що задовольняються за допомогою самоосвітньої діяльності, особистісної значущості та результативності самоосвіти) використовувався частотний аналіз. Для додаткової інтерпретації відповідей респондентів було використано метод експертних оцінок і метод перехресних таблиць. Узгодженість думок експертів визначалася за допомогою коефіцієнта конкордації W Кендала. Обробка отриманих результатів здійснювалася за допомогою методів математичної обробки даних у програмах Microsoft Excel 2016 і SPSS Statistics 24.0.

Емпіричне дослідження проводилось упродовж 2017/2018 навчального року. Респондентами виступили студенти I–IV курсів і магістратури Національного університету біоресурсів та природокористування України (спеціальностей «Соціальна робота», «Психологія», «Агроінженерія», «Лісове господарство», «Будівництво та цивільна інженерія», «Економічна кібернетика»), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (спеціальності «Психологія»), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (спеціальності «Психологія»), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (спеціальності «Видавнича справа та редагування»), загальною кількістю 321 особа.

Результати та дискусії

Під час аналізу відповідей студентів на запитання анкети з'ясовувалось, чи займаються вони самоосвітньою діяльністю і наскільки вона виражена (її особливості). Загальні показники за отриманими результатами наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати частотного аналізу показників самоосвітньої діяльності досліджуваних, N = 321

Отриманий бал	Кількість досліджуваних	% досліджуваних
0	85	26,5
1	0	0
2	0	0
3	1	0,3
4	0	0
5	20	6,2
6	22	6,9
7	37	11,5
8	46	14,3
9	57	17,8
10	41	12,8
11	12	3,7

Як бачимо з табл. 1, у майже четвертій частини досліджуваних навчальна діяльність обмежується виконанням завдань, необхідних для отримання підсумкової оцінки з дисципліни. При цьому вона не передбачає більш глибокого пізнання окремих тем, додаткового опанування певних знань, умінь і навичок. В іншій частині досліджуваних наявна слабо виражена самоосвітня діяльність. І лише в половині досліджуваних самоосвітня діяльність має виражений характер.

Було здійснено також порівняння студентів різних курсів за зайнятістю самоосвітньою діяльністю та її вираженістю. Результати частотного аналізу показників самоосвітньої діяльності досліджуваних кожного курсу наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Результати частотного аналізу показників самоосвітньої діяльності досліджуваних різних курсів

Бал	I курс, % N = 78	II курс, % N = 61	III курс, % N = 81	IV курс, % N = 46	Магістри, % N = 55
0	26	21	28	24	39
1	0	0	0	0	0
2	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	3
4	0	0	0	0	0
5	10	10	5,5	0	3
6	5	8	8	6,5	11
7	15	13	9,5	13	6
8	14	17	14	15	13,5
9	16	23	16	22	8
10	13	5	16	13	13,5
11	1	3	3	6,5	3

Як бачимо з табл. 2, у межах кожного курсу зберігається приблизно однакове співвідношення студентів за зайнятістю

самоосвітньою діяльністю та її вираженістю. Зокрема, можемо констатувати, що займаються самоосвітньою діяльністю 76% досліджуваних I курсу, 79% – II курсу, 72% – III курсу, 76% – IV курсу і 61% – магістрів. При цьому слабо виражені ознаки самоосвітньої діяльності у 30% досліджуваних I курсу, 31% – II курсу, 23% – III курсу, 19,5% – IV курсу і 20% – магістрів. У 44% досліджуваних I курсу, 48% II курсу, 49% III курсу, 56,5% IV курсу і 43% магістрів самоосвітня діяльність добре виражена.

Детальніші результати з різних аспектів самоосвітньої діяльності студентів наведено у табл. 3. При цьому аналізувалися дані лише тих досліджуваних, які займаються самоосвітньою діяльністю.

Таблиця 3

Результати частотного аналізу характеристик самоосвітньої діяльності досліджуваних, N = 236

Параметри самоосвітньої діяльності	Характеристика самоосвітньої діяльності досліджуваних	Кількість досліджуваних	% досліджуваних
1	2	3	4
Мотивованість	Зацікавленість у глибокому вивченні дисциплін із фаху	160	68
	Зацікавленість в інформації, не пов'язаній із фахом	76	32
	Мотиви досягнення успіху	214	91
	Мотиви уникнення невдачі	22	9
Пошук та опанування нового досвіду	Регулярність	61	26
	Нерегулярність	175	74
	Визначені шляхи та засоби опанування нового досвіду	235	99,6
	Не визначені шляхи та засоби опанування нового досвіду	1	0,4

Продовження табл. 3

1	2	3	4
Самостійність та ініціативність у пошуку нової інформації, міра їх прояву	Власна ініціатива в опануванні нового досвіду	194	82
	Ініціюється зовнішніми чинниками	42	18
	Самостійність у подоланні труднощів під час самоосвітньої діяльності	57	24
	Потребують підтримки під час самоосвітньої діяльності	137	58
Стойкість пізнавального інтересу та міра його вираження	Потребують додаткового стимулювання у самоосвітній діяльності, допомоги у подоланні труднощів	42	18
	Стойкий пізнавальний інтерес до певної галузі знань	65	28
	Нестійкі пізнавальні інтереси	144	61
Особистісна значущість самоосвітньої діяльності	Нетривалий пізнавальний інтерес	27	11
	Наявна мета самоосвітньої діяльності	166	70
	Мета не визначена	70	30
	Розуміння позитивного значення самоосвіти	198	84
Результативність самоосвітньої діяльності	Значення самоосвіти не усвідомлене	38	16
	Усвідомлення набутого досвіду	180	76
	Набутий досвід не усвідомлений	56	24
	Результати самоосвіти підкріплені зовнішніми продуктами діяльності	134	57
	Результати самоосвіти не підкріплені зовнішніми продуктами діяльності	102	43

Як бачимо з табл. 3, переважна більшість досліджуваних зацікавлені у глибокому вивченні дисциплін із фаху, третина – свою самоосвітню діяльність спрямовує на опанування досвіду, безпосередньо не пов'язаного з фахом. Майже в усіх досліджуваних самоосвітня діяльність зумовлюється мотивацією досягнення успіху (бажання іти в ногу з часом, бажання самовдосконалюватися, бути хорошим фахівцем), і лише у незначній частині досліджуваних (9%) її зумовлює, у першу чергу, мотивація уникання невдачі (страх бути некомпетентним у чомусь). При цьому в більшості студентів самоосвітня діяльність має нерегулярний характер і лише четверта частина здійснює її регулярно. Майже усі студенти визначилися зі шляхами опанування нового досвіду: черпають необхідну інформацію з мережі Інтернет, читають необхідну літературу, беруть участь у різноманітних семінарах, тренінгах, навчальних курсах (за межами навчальних програм закладу вищої освіти). Більшості досліджуваних властиво проявляти власну ініціативу в опануванні нового досвіду. Однак лише четверта частина може самостійно долати труднощі під час самоосвітньої діяльності, більшості потрібна підтримка або ж додаткове стимулювання, допомога. Лише у третини студентів виявлено стійкий пізнавальний інтерес до певної галузі знань, у більшості – пізнавальні інтереси нестійкі. Більшість досліджуваних усвідомлюють мету своєї самоосвітньої діяльності, вона має для них особисте значення. Однак близько третини респондентів, займаючись самоосвітньою діяльністю, якоїсь мети перед собою не ставлять. Незначний відсоток студентів не усвідомлюють позитивного значення для себе своєї самоосвітньої діяльності. Переважна більшість досліджуваних усвідомлює отриманий із допомогою самоосвітньої діяльності досвід і у більшій частині студентів він підкріплюється результатами у вигляді зовнішніх продуктів діяльності: високі бали з навчальних дисциплін, отримані нагороди на конкурсах / олімпіадах / змаганнях, отримані сертифікати / посвідчення про успішне проходження певних семінарів, майстер-класів тощо, творчі роботи.

© Martyniuk Iryna

Таблиця 4

Результати частотного аналізу характеристик самоосвітньої діяльності досліджуваних, N = 236

Параметри самоосвітньої діяльності	Характеристика самоосвітньої діяльності досліджуваних	% досліджуваних				
		I курс	II курс	III курс	IV курс	V курс
1	2	3	4	5	6	7
Мотивованість	Зацікавленість у глибокому вивченні дисциплін із фаху	64	77	72	54	64
	Зацікавленість в інформаті, не пов'язаній із фахом	36	23	28	46	36
	Мотиви досягнення успіху	90	92	87	80	95,5
	Мотиви уникнення невдачі	10	8	13	11	4,5
Пошук та опанування нового досвіду	Регулярність	19	25	25	29	27
	Нерегулярність	81	75	75	71	73
	Визначені шляхи та засоби опанування нового досвіду	98	98	98	100	95,5
	Не визначені шляхи та засоби опанування нового досвіду	2	2	2	0	4,5
Самостійність та ініціативність у пошуку нової інформаті, міра їх прояву	Власна ініціатива в опануванні нового досвіду	79	90	75	77	91
	Ініціюється зовнішніми чинниками	21	10	25	23	9
	Самостійність у подоланні труднощів під час самоосвітньої діяльності	24	23	32	31,4	36

Продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6	7
	Потребують підтримки під час самоосвітньої діяльності	60	64,5	58	54,3	46
	Потребують додаткового стимулювання у самоосвітній діяльності, допомоги у подоланні труднощів	16	12,5	10	14,3	18
	Стійкий пізнавальний інтерес до певної галузі знань	24	23	21	37,2	50
	Нестійкі пізнавальні інтереси	62	56	68	51,4	36
	Негнучкий пізнавальний інтерес	14	21	11	11,4	14
	Наявна мета самоосвітньої діяльності	74	60	68	77	64
	Мета не визначена	26	40	32	23	36
	Розуміння позитивного значення самоосвіти	81	75	83	94	73
	Значення самоосвіти не усвідомлене	19	25	17	6	27
	Усвідомлення набутого досвіду	71	62,5	81	86	77
	Набутий досвід не усвідомлений	29	37,5	19	14	23
	Результати самоосвіти підкріплені зовнішніми продуктами діяльності	57	52	62	57	41
	Результати самоосвіти не підкріплені зовнішніми продуктами діяльності	43	48	38	43	59

Було здійснено також порівняння студентів усіх курсів за різними аспектами самоосвітньої діяльності (табл. 4). Як бачимо з табл. 4, переважна більшість досліджуваних кожного курсу зацікавлені у глибокому вивченні дисциплін із фаху. На кожному курсі є чималий відсоток студентів, які свою самоосвітню діяльність спрямовують на опанування досвіду, безпосередньо не пов'язаного з фахом. На IV курсі – він найбільший.

Дані табл. 4 свідчать також про те, що мотивація досягнення успіху зумовлює самоосвітню діяльність майже усіх досліджуваних на V курсі та панівної частки студентів I–IV курсів. Із кожним курсом зростає відсоток студентів, чия самоосвітня діяльність має регулярний характер, однак переважна більшість студентів кожного курсу здійснює її нерегулярно. Майже усі студенти кожного курсу визначилися зі шляхами опанування нового досвіду. Більшості досліджуваних кожного курсу властиво проявляти власну ініціативу в опануванні нового досвіду. Самостійно долати труднощі під час самоосвітньої діяльності може приблизно четверта частина першо- та другокурсників і третина третьокурсників, четвертокурсників і магістрів. При цьому в магістратурі частка таких студентів більша, ніж на попередніх курсах. Стійкий пізнавальний інтерес до певної галузі знань характерний для четвертої-п'ятої частини студентів I–III курсів, половини студентів IV курсу і половини магістрів. Більшість досліджуваних усіх курсів усвідомлюють мету своєї самоосвітньої діяльності. Ще більша частка студентів кожного курсу розуміє її особисте позитивне значення. При цьому найзначніша така частка у бакалаврів IV курсу. Більшість досліджуваних кожного курсу усвідомлює отриманий із допомогою самоосвітньої діяльності досвід. У переважній частині студентів I–IV курсу він підкріплюється результатами у вигляді зовнішніх продуктів діяльності, у той час як більшість магістрів не може назвати якісь зовнішні підтвердження результативності своєї самоосвіти.

Для виокремлення типів ставлення студентів до самоосвітньої діяльності використовувалася додаткова процедура оцінки запропонованих в анкеті запитань, що здійснювалася трьома експертами-психологами, які мають досвід педагогічної роботи зі студентською молоддю. Завданням експертів було прорангувати запитання анкети за їх значущістю у виявленні ставлення респондентів до самоосвітньої діяльності. Оцінки експертів виявилися узгодженими, що підтвердив коефіцієнт конкордації W Кендала ($W = 0,863$). За результатами зазначеної процедури було виокремлено 3 запитання, що найбільшою мірою з'ясовують ставлення респондентів до самоосвітньої діяльності. Вони стосуються мотивованості до самоосвітньої діяльності, ініціативності у її здійсненні та її особистісної значущості для студентів.

За допомогою методу перехресних таблиць (табл. 5) було виокремлено 5 груп студентів, які відрізняються за своїм ставленням до самоосвітньої діяльності.

Таблиця 5

Групи студентів залежно від їх ставлення до самоосвітньої діяльності, $N = 321$

Характеристика ставлення		Кількість осіб	% осіб	
Мотивовані до самоосвітньої діяльності, здійснюють її	Ініціюють самоосвітню діяльність	Самоосвітня діяльність є особистісно значущою	137	43
		Самоосвітня діяльність не має особистісної значущості	57	18
	Ініціатива самоосвітньої діяльності задається ззовні	Самоосвітня діяльність є особистісно значущою	28	9
		Самоосвітня діяльність не має особистісної значущості	14	4
Не здійснюють самоосвітньої діяльності		85	26	

Як бачимо з табл. 5, найбільшу групу складають студенти, мотивовані до самоосвітньої діяльності, вони здійснюють її за власною ініціативою, і ця діяльність має для них особистісну значущість (тобто, студенти можуть чітко назвати, що вони отримують, чого досягають з її допомогою). Другою за величиною є група студентів, пізнавальна діяльність яких обмежується лише необхідною підготовкою до пар, заліків та іспитів. Незначна частина студентів, займаючись самоосвітою за власною ініціативою, не усвідомлює поки що її особистісної значущості. Невелику групу складають студенти, ініціатива самоосвітньої діяльності яких задається кимось ззовні, але при цьому вони розуміють значущість такої діяльності. Найменш чисельна група представлена студентами, які займаються самоосвітою не з власної ініціативи і до кінця не усвідомлюють її значущості для себе.

Отримані в ході емпіричного дослідження результати дають підстави для виокремлення таких типів ставлення студентської молоді до самоосвітньої діяльності:

1) гармонійне – студенти займаються самоосвітньою діяльністю (або пов'язаною з майбутнім фахом, який здобувають у ЗВО, або не пов'язаною безпосередньо з ним), вони мотивовані до самоосвітньої діяльності, здійснюють її за власною ініціативою, усвідомлюють її особистісну значущість;

2) недостатньо усвідомлене – займаючись самоосвітою з власної ініціативи, студенти недостатньо чітко усвідомлюють її особистісну значущість;

3) безініціативне – усвідомлюючи особистісну значущість самоосвітньої діяльності, студенти потребують зовнішнього стимулу для її здійснення;

4) незріле – студенти займаються самоосвітньою діяльністю під дією зовнішніх додаткових стимулів і при цьому не до кінця розуміють її особистісну значущість;

5) уникаюче – студенти з певних причин не займаються самоосвітньою діяльністю, обмежуючись навчальною діяльністю репродуктивного характеру.

Висновки

Навчально-виховний процес у ЗВО повинен сприяти розвитку готовності студентської молоді до самоосвітньої діяльності. З цією метою важливо формулювати завдання з вивчення навчальних дисциплін, підготовки до здачі заліків та іспитів таким чином, щоб вони «підштовхували» студентів до самоосвітньої діяльності (мотивували до опанування нових знань та умінь, спонукали до регулярного опанування нового досвіду і пошуку оптимальних шляхів його здійснення, стимулювали ініціативність у пізнанні нового, самостійність у подоланні труднощів, стійкість пізнавальних інтересів) і допомагали усвідомити особистісну значущість самоосвітньої діяльності.

Перспективою подальших наукових пошуків у цьому напрямі залишається розробка заходів стимулювання розвитку готовності студентської молоді до самоосвітньої діяльності.

Література

- Абакумова Е. Б. Теория вопроса самообразования в философской, психолого-педагогической и социологической литературе. *Актуальные задачи педагогики: Материалы II междунар. науч. конф. (г. Чита, июнь 2012 г.)*. Чита : Издательство «Молодой ученый», 2012.
- Агеев В. В. Теоретические основания психологии саморазвития: монография. Алматы : КазАтиСО, 2008. 309 с.
- Айзенберг А. Я. Научно-технический прогресс. Москва : Высшая школа, 1973. С. 14.
- Баликаева М. Б. Современные подходы к изучению формирования самообразования в отечественной педагогической науке. *Качество. Инновации. Образование. Общие проблемы образования*. 2008. № 5. С. 30–33.
- Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти студентів. *Вища школа*. 2002. № 6. С. 18–29.
- Дерева І. С. Формування готовності студентів до самоосвіти як актуальна педагогічна проблема. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Вип. 27. Кривий Ріг : КДПУ, 2010. С. 43–49.
- Иванова М. А. Самообразовательная деятельность как главное условие, необходимое для развития профессиональной компетентности у студентов инженерных вузов в современных условиях. *Сборник*

© Martyniuk Iryna

- научных статей «Проблемы системной модернизации экономики России: социально-политический, финансово-экономический и экологический аспекты». Санкт-Петербург : Институт бизнеса и права, 2010. URL : <http://www.ibl.ru/konf/021210/109/html>.
- Казаренков В. И., Казаренкова Т. Б. Самообразование в системе подготовки специалистов высшей школы. *Психолого-педагогический журнал*. 2012. № 2. С. 106–111.
- Калугин Ю. Е. Виды самообразования. *Дополнительное образование*. 2003. № 2. С. 16.
- Калугин Ю. Е., Зуйкова М. О. Готовность к профессиональному самообразованию студентов вуза. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2013. № 4. URL : http://www.onlinescience.ru/m/products/pedagogical_science/gid554/pg0/
- Кузьмина М. Г. К вопросу о понятии «самообразование». *Формирование у учащихся стремления к самообразованию*. Волгоград : ВГПИ, 1976. С. 15–18.
- Лобач И. И., Лобач Д. И. Самостоятельная работа студента как фактор самообразования и развития личностного познания. *Наука и техника*. 2003. № 6. С. 82–85.
- Мартинюк І. А. Сутність поняття «самоосвітня діяльність особистості». *Теоретичні та прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць. Северодонецьк, 2015. Т. 2. № 3 (38). С. 204–217.
- Медведев И. Ф. Концепция самообразования: общее понятие и структура. *Образование и наука*. 2015. № 2. С. 32–42.
- Мішин С. Теоретичне обґрунтування поняття «самоосвіта» в процесі професійної педагогічної діяльності майбутнього фахівця. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. № 2 (18). С. 74–77.
- Розина Н. А. Профессиональная способность студентов к самообразованию как основа формирования субъективной позиции в учебном процессе. *Образование и наука*. 2015. № 2. С. 45–50.
- Солодов А. А. Анализ случайных факторов процесса самообразования. *Открытое образование*. 2016. № 4. С. 29–38.
- Суханов П. В. Педагогическая концепция развития самообразовательной деятельности студентов в условиях информатизации образования: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Кострома, 2013. 54 с.
- Тан Н. Н. Особенности мотивации самообразования студентов в современных условиях. *Психолого-педагогический журнал*. 2012. № 3. С. 141–145.
- Шапошнікова Л. М. Розвиток ідей про самоосвіту школярів в історії вітчизняної педагогіки (кінець XIX – поч. XX ст.): автореф. дис. ...

- канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Житомир, 2007. 20 с.
- Яковец Т. Я. Комплекс педагогических условий формирования готовности студентов вуза к самообразованию: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01, 13.00.08. Москва, 2003.
- Shabalina, O., Svetlova, V., Lavrentiev, S., & Krylov, D. (2015). The model of formation of readiness of the future pedagogues to self-education by means of interactive technologies. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6 (3), June. URL : <https://www.researchgate.net/publication/281247719>.
- Dobrijevic, A., & Krstic, P. (2014). Self-Education and University. *Synthesis philosophica*. URL : <https://www.researchgate.net/publication/288013468>.
- Selwyn, N., Gorard, S., & Furlong, J. (2004). Adults' Use of ICTs for Learning: reducing or increasing educational inequalities? *Journal of Vocational Education and Training*, 56, 2, 269–290.

References

- Abakumova, Y. B. (2012). Teoriia voprosa samoobrazovaniia v filisofskoi, psihologo-pedagogicheskoi i sotsiologicheskoi literature [Theory of the question on self-education in the philosophical, psychological, pedagogical and sociological literature]. *Aktualnyie zadachi pedagogiki – Actual aims of pedagogics: Proceedings of the II International Scientific conference*. Chita: Molodoi uchenyi [in Russian].
- Ageev, V. V. (2008). *Teoreticheskie osnovaniia psikhologii samorazvitiia [Theoretical grounds of the psychology of self-development]*. Almaty: KazAtiSo [in Russian].
- Aizenberg, A. Y. (1973). *Nauchno-tehnicheskii progress [Scientific and technical progress]*. Moskva: Vysshaia shkola [in Russian].
- Balikaieva, M. B. (2008). Sovremennyye podkhody k izucheniiu formirovaniia samoobrazovaniia v otechestvennoi pedagogicheskoi nauke [Modern approaches to the study of the formation of self-education in the national pedagogical science]. *Kachestvo. Innovatsii. Obrazovaniie. Obshchiiie problemy obrazovaniia – Quality. Innovations. Education. General Problems of Education*, 5, 30–33 [in Russian].
- Buriak, V. K. (2002). Umovy ta zasoby samoosvity studentiv [Conditions and means of self-education of students]. *Vyshcha shkola – Higher school*, 6, 18–29 [in Ukrainian].
- Dereza, I. S. (2010). Formuvannia gotovnosti studentiv do samoosvity yak aktualna pedahohichna problema [Formation of students' readiness for self-education as an actual pedagogical problem]. *Pedahohika*

- vysshoi ta serednoi shkoly – Pedagogics of higher and secondary education*, 27. Kryvyi Rih: KDPU [in Ukrainian].
- Ivanova, M. A. (2010). Samoobrazovatelnaia deiatel'nost' kak glavnoie usloviie, neobkhodimoie dlia razvitiia professionalnoi kompetentnosti u studentov inzhenernykh vuzov v sovremennykh usloviiah [Self-education activities as the main condition necessary for the development of professional competence among students of engineering universities in modern conditions]. *Problemy sistemnoi modernizatsii ekonomiki Rossii: sotsialno-politicheskii, finansovo-ekonomicheskii i ekologicheskii aspekty – Problems of systemic modernization of Russian economics: social and political, financial and economic, and ecological*. SPb.: Institut biznesa i prava. Retrieved from <http://www.ibl.ru/konf/021210/109/html> [in Russian].
- Kazarenkov, V. I. & Kazarenkova, T. B. (2012). Samoobrazovanie v sisteme podgotovki spetsialistov vysshei shkoly [Self-education in the system of training specialists of higher education]. *Psikhologo-pedagogicheskii zhurnal – Psychological and pedagogical journal*, 2, 106–111 [in Russian].
- Kalugin, Yu. Ye. (2003). Vidy samoobrazovaniia [Types of self-education]. *Dopolnitel'noie samoobrazovanie – Additional Sself-education*, 2, 16 [in Russian].
- Kalugin, Yu. Ye. & Zuikova, M. O. (2013). Gotovnost' k professional'nomu samoobrazovaniiu studentov vyza [Readiness for professional self-education of higher school students]. *Gumanitarnyie, sotsialno-ekonomicheskie i obshchestvennyie nauki – Social and economical sciences and the arts*, 4. Retrieved from http://www.onlinescience.ru/m/products/pedagogical_science/gid554/pg0/ [in Russian].
- Kuzmina, M. H. (1976). K voprosu o poniatii «samoobrazovaniie» [To the question of the concept of «self-education»]. *Formirovaniie v uchashchikhhsia stremleniia k samoobrazovaniiu – The formation of students' aspiration to self-education*. Volgograd: VGPI [in Russian].
- Lobach, I. I. & Lobach, D. I. (2003). Samostoiatelnaia rabota studenta kak faktor samoobrazovaniia i razvitiia lichnostnogo poznaniia [Independent work of the student as a factor of self-education and the development of personal knowledge]. *Nauka i tekhnika – Science and Technics*, 6, 82–85 [in Russian].
- Martyniuk, I. A. (2015). Sutnist poniattia «samoosvitnia diialnist osobystosti». [The essence of the concept of «self-educational activity of personality»] *Teoretychni ta prykladni problemy psykhhologii – Theoretical and applied problems of psychology*, Vol. 2, 3(38), 204–217. Sieverodonetsk [in Ukrainian].

- Medvedev, I. F. (2015). Kontseptsiiia samoobrazovaniia: obshcheie poniatie i struktura [The concept of self-education: the general concept and structure]. *Obrazovaniie i nauka – Education and Science*, 2, 32–42 [in Russian].
- Mishyn, S. (2012). Teoretychne obgruntuvannia poniattia «samoosvita» v protsesi profesiinoi pedahohichnoi diialnosti maibutnioho fakhkhivtsia [Theoretical substantiation of the concept of «self-education» in the process of professional pedagogical activity of a future specialist]. *Fizychne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi – Physical education, sport and culture of health in modern society*, 2(18) [in Ukrainian].
- Rozina, N. A. (2015). Professionalnaia sposobnost studentov k samoobrazovaniuu kak osnova formirovaniia subektivnoi pozitsii v uchebnom protsesse [Professional ability of students to self-education as the basic for the formation of a subjective position in the educational process]. *Obrazovaniie i nauka – Education and Science*, 2, 45–50 [in Russian].
- Solodov, A. A. (2016). Analiz sluchainykh faktorov protsessa samoobrazovaniia [Analysis of random factors of the process of self-education]. *Otkrytoie obrazovaniie – Open Education*, 4, 29–38 [in Russian].
- Sukhanov, P. V. (2013). Pedagogicheskaiia kontseptsiiia razvitiia samoobrazovatelnoi deiatelnosti studentov v usloviakh informatizatsii obrazovaniia [Pedagogical concept of students' self-educational activities development in the conditions of informatization of education]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kostroma [in Russian].
- Tan, N. N. (2012). Osobennosti motivatsii samoobrazovaniia studentov v sovremennykh usloviiah [Features of the motivation of students' self-education in modern conditions]. *Psyhologo-pedagogicheski zhurnal – Psychological and Pedagogical Journal*, 3, 141–145 [in Russian].
- Shaposhnikova, L. M. (2007). Rozvytok idei pro samoosvitu shkolariv v istorii vitchyznianoii pedagogiky (kinets XIX – poch. XX st.) [The development of ideas on students' self-education in the history of domestic pedagogy (the end of the nineteenth and early twentieth centuries)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Yakovets, T. Ya. (2003). Kompleks pedagogicheskikh uslovii formirovaniia gotovnosti studentov vuza k samoobrazovaniuu [Complex of pedagogical conditions of formation of higher school students' readiness for self-education]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Moskva [in Russian].

Shabalina, O., Svetlova, V., Lavrentiev, S. & Krylov, D. (2015). The model of formation of readiness of the future pedagogues to self-education by means of interactive technologies. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. June. 6(3). Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/281247719>.

Dobrijevic, A. & Krstic, P. (2014). Self-Education and University. *Synthesis philosophica*. February. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/288013468>.

Selwyn, N., Gorard, S. & Furlong, J. (2004). Adults' Use of ICTs for Learning: reducing or increasing educational inequalities? *Journal of Vocational Education and Training*, 56, 2, 269–290.

Мартинюк Ірина. Типи ставлення студентської молоді до самоосвітньої діяльності

АНОТАЦІЯ

У статті представлено основні результати дослідження типів ставлення студентів закладів вищої освіти до самоосвітньої діяльності. Результати проведеного аналізу засвідчили, що близько четвертої частини досліджуваних у своїй навчальній діяльності обмежуються виконанням завдань, необхідних для отримання підсумкової оцінки з дисципліни. При цьому вони не намагаються глибше пізнати окремі теми, додатково опанувати певні знання, уміння та навички. На підґрунті аналізу отриманих результатів виокремлено такі типи ставлення студентської молоді до самоосвітньої діяльності: 1) гармонійне – студенти займаються самоосвітньою діяльністю (або пов'язаною з майбутнім фахом, який здобувають у ЗВО, або не пов'язаною безпосередньо з ним), вони мотивовані до самоосвітньої діяльності, здійснюють її за власною ініціативою, усвідомлюють її особистісну значущість; 2) недостатньо усвідомлене – займаючись самоосвітою з власної ініціативи, студенти недостатньо чітко усвідомлюють її особистісну значущість; 3) безініціативне – усвідомлюючи особистісну значущість самоосвітньої діяльності, студенти потребують зовнішнього стимулу для її здійснення; 4) незріле – студенти займаються самоосвітньою діяльністю під дією зовнішніх додаткових стимулів і при цьому не до кінця розуміють її особистісну значущість; 5) унікаюче – студенти з певних причин не займаються самоосвітньою діяльністю, обмежуючись навчальною діяльністю репродуктивного характеру.

© Martyniuk Iryna

DOI (article): <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2019-46.240-264>

Автор вважає, що навчально-виховний процес у ЗВО повинен сприяти розвитку готовності студентської молоді до самоосвітньої діяльності. З цією метою важливо формулювати завдання з вивчення навчальних дисциплін, підготовки до здачі заліків та іспитів таким чином, щоб вони «підштовхували» студентів до самоосвітньої діяльності (мотивували до опанування нових знань та умінь, спонукали до регулярного опанування нового досвіду й пошуку оптимальних шляхів його здійснення, стимулювали ініціативність у пізнанні нового, самостійність у подоланні труднощів, стійкість пізнавальних інтересів) і допомагали усвідомити особистісну значущість самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самоосвітня діяльність, студентська молодь, ставлення до самоосвіти, типи ставлення до самоосвіти, готовність до самоосвітньої діяльності.

Мартынюк Ирина. Типы отношения студенческой молодежи к самообразовательной деятельности

АННОТАЦИЯ

В статье представлены основные результаты исследования типов отношения студентов заведений высшего образования к самообразовательной деятельности. Результаты проведенного исследования показали, что около четверти исследуемых в своей учебной деятельности ограничиваются выполнением задач, необходимых для получения итоговой оценки по дисциплине. При этом они не стремятся более глубоко познать отдельные темы, дополнительно овладеть определенными знаниями, умениями и навыками. На основании анализа полученных результатов выделены следующие типы отношения студенческой молодежи к самообразовательной деятельности: 1) гармоничное – студенты занимаются самообразовательной деятельностью (связанной с будущей профессией, которую получают в ЗВО, или не связанной непосредственно с ней), они мотивированы к самообразовательной деятельности, осуществляют ее по собственной инициативе, осознают ее личностную значимость; 2) недостаточно осознанное – занимаясь самообразованием по собственной инициативе, студенты недостаточно четко осознают его личностную значимость; 3) безынициативное – осознавая личностную значимость самообразовательной деятельности, студенты требуют внешнего стимула для ее осуществления; 4) незрелое – студен-

© Martyniuk Iryna

ты занимаются самообразовательной деятельностью под действием внешних дополнительных стимулов и при этом не до конца понимают ее личностную значимость; 5) избегаемое – студенты по определенным причинам не занимаются самообразовательной деятельностью, ограничиваясь учебной деятельностью репродуктивного характера.

Автор считает, что учебно-воспитательный процесс в ЗВО должен способствовать развитию готовности студенческой молодежи к самообразовательной деятельности. С этой целью важно формулировать задачи по изучению учебных дисциплин, подготовке к сдаче зачетов и экзаменов таким образом, чтобы они «подталкивали» студентов к самообразовательной деятельности (мотивировали к освоению новых знаний и умений, побуждали к регулярному освоению нового опыта и поиска оптимальных путей осуществления этого, стимулировали инициативность в познании нового, самостоятельность в преодолении трудностей, устойчивость познавательных интересов) и помогли осознать личностную значимость самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: *психосемантика, психосемантический анализ, самообразовательная деятельность, студенческая молодежь, отношение к самообразованию, типы отношения к самообразованию, готовность к самообразовательной деятельности.*

Original manuscript received August 27, 2019

Revised manuscript accepted September 13, 2019